

Jan Śliwa

Autorzy i środowisko formacji ze szczególnym uwzględnieniem Kościoła i wspólnoty

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawnohistoryczny 35/1-2, 119-128

1992

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

O. JAN ŚLIWA OP

**AUTORZY I ŚRODOWISKO FORMACJI
ZE SZCZEGÓLNYM UWZGLĘDNIENIEM
KOŚCIOŁA I WSPÓLNOTY¹**

Treść: Wstęp. Autorzy formacji. a) Duch Boży. b) Dziewica Maryja. c) Kościół. d) Wspólnota jako uczestnik, środowisko i narzędzie formacji. e) Podmiot formacji. f) Wychowawcy. Zakończenie.

Wstęp

Celem tego krótkiego opracowania jest syntetyczne scharakteryzowanie autorów czy też raczej uczestników formacji zakonnej. Na wstępie wydaje się rzeczą słuszną przypomnienie znaczenia słowa „formacja”, będzie ono bowiem tutaj często stosowane.

Według J. Bara „Formacja zakonna (*institutio religiosa*) to całokształt wysiłku wychowawczego tak ze strony zakonu, jak i osoby formującej się, aby doprowadzić do harmonijnego rozwoju jej osobowości i wyrobienia duchowego w aspekcie życia zakonnego, zgodnie z celem danego zakonu, jego duchowością i zasadami konstytucji. Zasadniczymi etapami formacji są: postulat, nowicjat i juniorat. Formacja zakonna winna dać staranne przygotowanie do pełnego życia chrześcijańskiego i zakonnego, do działalności apostołskiej, do pracy zawodowej”².

Taka definicja formacji koncentruje się jednak tylko na dwóch jej autorach — zakonie oraz osobie formowanej, w formacji uczestniczy zaś w różnym stopniu więcej osób, instytucji czy środowisk. Zwracają na to uwagę różne dokumenty kościelne oraz *Wskazania*, czyli instrukcja Kongregacji d/s Instytutów Życia Konsekwowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego. Jak więc widzimy, perspektywę naszego spojrzenia na formację należy rozszerzyć tak, aby dostrzec licznych jej uczestników. Tak rozszerzone grono autorów formacji zakonnej odzwierciedla nauczanie Kościoła zawarte w dokumentach okresu soborowego oraz posoborowego, jak również zasady ujęte w prawie zakonnym³.

¹ Publikowany tekst był prezentowany jako referat wygłoszony podczas sympozjum naukowego w Krakowie (9—11 stycznia 1991 r.), zorganizowanego przez Wydział Prawa Kanonicznego ATK oraz Komisję Wychowania przy Konsulcie Wyższych Przełożonych Zakonów Męskich w Polsce. Sympozjum było poświęcone refleksji nad dokumentem *Wskazania dotyczące formacji w instytutach zakonnych*.

² Bar Joachim, *Poradnik kanonicznego prawa zakonnego*, Warszawa ATK, 1986, s. 26.

³ Zob., Gambari Elio, *I religiosi nel Codice*, Milano 1986, s. 259—261; KPK, kan. 659—661; Bogdan Franciszek, *Prawo zakonów, instytutów świeckich i stowarzyszeń życia apostołskiego*, Poznań 1988, s. 233 n., zawiera syntetyczne uję-

W ostatnim czasie dokumenty oraz normy prawne odnoszące się do formacji w instytutach zakonnych doczekały się jeszcze pełniejszego wyjaśnienia i interpretacji dzięki dokumentowi *Wskazania dotyczące formacji w Instytutach Zakonnych*, wydanemu przez Kongregację do spraw Instytutów Życia Konsekwowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego⁴. Właśnie ta instrukcja jest głównym przedmiotem niniejszego opracowania. Z ram zakreślonych tematem wynika, że skupimy się tutaj na drugim rozdziale „Wskazań”, w którym omawia się wspólne aspekty wszystkich etapów formacji do życia zakonnego, uwzględniając przy tym jej uczestników oraz środowiska formacyjne.

Z przytoczonej na wstępie definicji formacji wynika, że uczestniczy w niej sam formowany oraz ci, którzy go formują. Nie bez znaczenia jest też cały kontekst procesu formacji, czyli środowisko. Wydaje się przeto, że uczestników formacji można również nazwać jej autorami. W niniejszych rozważaniach skupimy się przede wszystkim na „zewnątrznych autorach formacji”, to jest na tych jej uczestnikach, którzy oddziałują z zewnątrz na osobę formowaną, kształtując ją jednocześnie. Instrukcja wymienia ich w następującej kolejności: Duch Boży, Dziewica Maryja, Kościół, Wspólnota, a wreszcie i osoby, które za formację odpowiadają bezpośrednio, czyli przełożeni kościelni oraz specjalnie do tego celu ustanowieni wychowawcy.

W sposób szczególny będziemy się starali podkreślić w dziele formacji rolę Kościoła oraz wspólnoty.

Autorzy formacji

Życie zakonne nie jest tylko pewnym rodzajem ludzkiej formy organizacji społecznej, lecz zawiera ono ze swej natury elementy przekraczające wymiar czysto ludzki — społeczny i organizacyjny⁵. Poucza o tym Konstytucja Dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*, podkreślając wyraźnie fakt, że życie zakonne jest „darem Bożym”⁶. Wzgląd na wymiar nadprzyrodzony życia zakonnego winien zatem przenikać wszelkie starania o jego odnowę oraz wszelkie wysiłki formacyjne, mające na celu właściwe kształtowanie kandydatów do tego życia. Tę oczywistą zasadę przypomina również instrukcja będąca przedmiotem naszego zainteresowania, w której czytamy: „Formacja kandydatów, której bezpośrednim celem jest wprowadzenie w życie zakonne i uświadomienie jego specyfiki w Kościele, winna przede wszystkim dążyć do harmonijnego powiązania składających się na nią czynników: duchowego, apostołskiego, doktrynalnego i praktycz-

cie dokumentów kościelnych odnoszących się do formacji oraz ich krótką charakterystykę.

⁴ Kongregacja d/s Instytutów Życia Konsekwowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego, *Wskazania dotyczące formacji w instytutach zakonnych*, Pallotinum, Warszawa 1990, tekst polski.

⁵ Por., KPK, kan. 573 § 1.

⁶ Por., LG, n. 43.

nego w taki sposób, by pomóc zakonnicom i zakonnikom w urzeczywistnieniu jedności ich życia w Chrystusie przez Ducha Świętego”⁷.

Z instrukcji wynika zatem, że cel formacji ma wymiar zarówno duchowy (nadprzyrodzony), jak i ludzki, co z kolei prowadzi do wniosku, że sposób oddziaływania na formowanych winien zawierać wymiar duchowy nadprzyrodzony oraz ludzki. Zgodna z taką hierarchią jest przyjęta przez instrukcję kolejność omawiania uczestników czy też autorów formacji. Na pierwszym miejscu występuje Duch Boży, kolejno zaś Dziewica Maryja, Kościół, Wspólnota, sama osoba formowana, a wreszcie wyznaczeni do pomocy w tym procesie wychowawcy⁸.

Zachowując taką właśnie kolejność, omówimy obecnie rolę poszczególnych autorów formacji.

a) Duch Boży

Nie ulega najmniejszej nawet wątpliwości, że do życia konsekrowanego w łonie Kościoła powołuje sam Bóg, On też przez całe życie zakonnika zachowuje inicjatywę. To właśnie działanie Boże dokonuje się nieustannie poprzez działanie Ducha Świętego, który stanowi zarazem źródło uświęcenia dokonującego się w życiu konsekrowanym. Jest to rzeczywistość będąca fundamentem świętości realizującej się w każdym rodzaju życia w Kościele.

Prawda o tajemniczym choć realnym działaniu Ducha Świętego w formacji zakonnej została w omawianym dokumencie mocno podkreślona⁹. Uzasadnienie oddziaływania Ducha Świętego znajduje potwierdzenie w swoistej analogii, która występuje pomiędzy powołaniem uczniów Chrystusa a powołaniem osoby podejmującej wezwanie Boże do życia konsekrowanego. „Tak jak Jezus nie poprzestał na powołaniu uczniów — czytamy w instrukcji — lecz ich cierpliwie wychowywał podczas swej działalności publicznej, tak i po zmartwychwstaniu prowadził ich do całej prawdy przez swego Ducha”¹⁰. W tym miejscu nasuwa się nieodparcie wniosek, że i w życiu zakonnym Bóg nie tylko powołuje, lecz również później prowadzi, poucza, uświęca poprzez swego Ducha.

Instytuty życia konsekrowanego biorą swój początek z działania Ducha Świętego, który nieustannie ożywia swój Kościół, czyniąc zeń miejsce i należyte narzędzie zbawienia¹¹. To z impulsu Ducha Świętego wypro-

⁷ *Wskazania* ..., n. 1; Instrukcja nawiązuje tu do nauczania zawartego w PC, n. 18.

⁸ Zob., *Wskazania* ..., II rozdział. Cały ten rozdział w sposób wyraźny przyjmuje taką właśnie hierarchię autorów formacji. Na podstawie tego układu treści widać wyraźnie prymat czynnika duchowo-nadprzyrodzonego oraz służebną rolę czynnika ludzkiego, który ma wspomagać oddziaływanie elementu nadprzyrodzonego na osobę formowaną.

⁹ Por., *Wskazania* ..., nn. 19—20.

¹⁰ *Wskazania* ..., n. 19.

¹¹ Por., De Paolis Velasio, *Gli istituti di vita consacrata nella Chiesa*, s. 65 nn., w: (seria) *Il Codice del Vaticano secondo*, t. III, *La vita consacrata*.

wadza się początek praktyki rad ewangelicznych¹², to Duch Święty jest źródłem wszelkich darów hierarchicznych oraz charyzmatycznych w Kościele¹³, Kościół natomiast dary te przyjmuje, strzeże ich i interpretuje¹⁴.

Życie konsekrowane jest darem Ducha Świętego dla Kościoła także dlatego, że Duch Święty objawia Chrystusa, udziela Kościołowi jego ducha, ożywia go, oraz prowadzi do doskonałości, czyli w konsekwencji pobudza w Kościele miłość do Chrystusa¹⁵. W życiu konsekrowanym dar Ducha Świętego jest przyjmowany po to, aby móc naśladować Chrystusa¹⁶, naśladowanie zaś Chrystusa pod natchnieniem Ducha Świętego prowadzi w konsekwencji do objawienia w Chrystusie jego Ojca¹⁷.

Te wątki teologiczne, mające swoje odzwierciedlenie w nauczaniu *Vacicanum II*, literaturze teologicznej oraz w tekstach prawnych Kościoła odnoszących się do życia konsekrowanego, zostały podjęte przez omawianą tu instrukcję dotyczącą formacji. Wynika z tego jasno, że obecność Ducha Świętego w procesie formacji stanowi element fundamentalny. Tak jak bez działania Ducha Świętego nie może się pojawić prawdziwe życie konsekrowane, tak też bez Jego obecności nie może być mowy o prawdziwej i pełnej formacji. Duch Święty jest więc nie tylko inspiratorem podjęcia przez osobę daru powołania zakonnego, ale również jest On twórczym autorem dzieła, które się dokonuje w osobie formującej się w życiu zakonnym.

Przekonanie o obecności Ducha Świętego w procesie formacji nie rozwiązuje jednak automatycznie wszelkich problemów. Konieczna jest współpraca z Duchem Świętym, która winna się ujawnić w pokorze oraz w gotowości do poddania się osądowi Kościoła. Formacja winna innymi słowy łączyć w sobie uległość wobec tajemniczego działania Ducha Świętego z własnym wysiłkiem formowanego tak, aby te impulsy Ducha realizować, oraz ze współpracą z odpowiednimi przełożonymi i wychowawcami¹⁸.

b) *Dziewica Maryja*

Omawiając miejsce Maryi w formacji do życia zakonnego, *Wskazania dotyczące formacji w instytutach zakonnych* podkreślają przede wszystkim to, że jej postawa jest modelem zrealizowania powołania. Ujęcie teologiczne tego tematu znajduje odzwierciedlenie w nauczaniu Soboru Watykańskiego II o roli Maryi w historii zbawienia i w życiu Kościoła. Zgodnie z perspektywą nauczania soborowego, rola Maryi to Boże macierzyństwo

¹² Por., PC, n. 1.

¹³ Por., LG, n. 4.

¹⁴ Por., LG, n. 45.

¹⁵ Por., Beyer Jean, *Una nuova disciplina della vita consacrata*, s. 143, w: *Problemi e prospettive di diritto canonico*, pod red. Cappellini E., (Queriniana).

¹⁶ Por., LG, n. 44.

¹⁷ Por., PC, nn. 2 i 13.

¹⁸ Por., *Wskazania ...*, n. 19.

oraz macierzyństwo w stosunku do Kościoła, do całego Ludu Bożego¹⁹. Wniosek wypływający, z doktryny soborowej oraz nauczania posoborowego²⁰ dla formacji został sformułowany we *Wskazaniach* słowami: „Dlatego na drodze formacji, od jej początku aż po kres, zakonnicom i zakonnikom towarzyszy obecność Dziewicy Maryi”²¹. Obecność Maryi w formacji, jako modelu i matki, nie odrywa w żadnej mierze uwagi formowanych od Chrystusa. Owszem, obecność ta uczy i formuje do tego, aby w życiu zakonnym zrealizowała się jego istota wyrażona w słowach: „Życie konsekrowane przez profesję rad ewangelicznych jest trwałą formą życia, w której wierni pod działaniem Ducha Świętego naśladują dokładniej Chrystusa, oddając się całkowicie umiłowanemu nade wszystko Bogu, ażeby — poświęceni z nowego i szczególnego tytułu dla chwały Boga, budowania Kościoła i zbawienia świata — osiągnąć doskonałą miłość w służbie Królestwa Bożego i stawszy się w Kościele wyraźnym znakiem, zapowiadać niebieską chwałę”²².

Ujmując więc lapidarnie rolę Maryi w formacji do życia zakonnego według *Wskazań*, należy stwierdzić, że z punktu widzenia osoby formowanej jest Ona wzorem zrealizowania się w człowieku powołania, wskazaniem drogi oraz ukazaniem kresu przeznaczenia wszystkich członków Kościoła, w tym szczególnie osób konsekrowanych.

c) Kościół

Życie zakonne i formacja do niego są szczególnie związane z Duchem Świętym oraz Maryją. Ta więź uzewnętrznia się i realizuje także poprzez szczególny stosunek życia zakonnego do Kościoła.

Nauczanie Kościoła w okresie soborowym oraz posoborowym, zwłaszcza *Lumen gentium* (n. 44) oraz *Mutuae relationes* (n. 10), podkreślają ten związek pomiędzy Kościołem a życiem zakonnym. Sedno nauki soborowej można oddać przypominając wielki nacisk, jaki kładzie Sobór na związek życia zakonnego z tajemnicą Kościoła, życie zakonne przynależy do świętości Kościoła, a także jest uczestnictwem w „sakramentalnej naturze” Ludu Bożego. Zakonnik poprzez oddanie się Bogu łączy się w szczególny sposób z Kościołem. Kościół zaś przyjmuje to życie i uznaje je, jako stan kanoniczny²³.

W publikacjach okresu posoborowego pojawiają się często określenia „kościelność życia zakonnego” lub „wymiar kościelny życia zakonnego”. Wyrażenia te podkreślają, że życie konsekrowane dokonuje się w Kościele

¹⁹ Por., LG, nn. 52 i 59.

²⁰ Zob., LG, n. 53; RD, n. 17, AAS 76 (1984) 513 nn.; RM, 42—45; KPK, kan. 663 § 4.

²¹ *Wskazania* ..., n. 20.

²² KPK, kan. 573 § 1.

²³ Por., *Wskazania* ..., n. 21.

i dla niego, że jest ono specyficznym sposobem uczestnictwa w misji, którą Kościół otrzymuje od Chrystusa²⁴.

W stanie życia konsekrowanego rozwija się w szczególny sposób konsekracja chrzcielna — wspólna wszystkim ochrzczonym — doskonaląc się poprzez podjęcie daru powołania do naśladowania Chrystusa²⁵. Życie zakonne ma więc dwa tytuły konsekracji: ten, który wywodzi się z konsekracji chrzcielnej, oraz ten, który wypływa z profesji rad ewangelicznych. Skutki te dokonują się w Kościele i poprzez Kościół. Nie powinno więc dziwić, że życie zakonne jest istotowo połączone z Kościołem.

Omawiając rolę Kościoła w formacji, *Wskazania* dokonują syntetycznego ujęcia nauki soborowej: „W Kościele zakonnice i zakonnicy znajdują pokarm dla życia, które rozpoczęło się w nich wraz ze chrztem, oraz dla swej konsekracji zakonnej. W nim otrzymują chleb życia przy Stole Słowa Bożego i Ciała Pańskiego. (...) W Kościele czytanie słowa Bożego i towarzysząca temu modlitwa budują dialog między Bogiem a zakonnikiem i pobudzają do szlachetnych porywów oraz nieodzownych wyrzeczeń. To Kościół łączy ofiarę, którą zakonnice i zakonnicy składają z własnego życia, z ofiarą eucharystyczną Chrystusa. W sakramencie pojednania (...) otrzymują odpuszczenie grzechów i jednoczą się na nowo z Kościołem i wspólnotą, którą swymi grzechami zranili...”²⁶. Jeżeli uwzględnimy rolę Kościoła w życiu zakonnym, oczywiście staje się także jego znaczenie dla formacji zakonnej. Formacja ta, jeśli ma być prawdziwa i pełna, nie jest wręcz możliwa bez Kościoła jako jej współuczestnika. Niejako logiczny wniosek wyprowadzony z kościelnego charakteru życia zakonnego stanowi postulat kościelnego charakteru formacji zakonnej. Potwierdza to wprost sama instrukcja mówiąc, że „zadanie formacji nie może być wypełnione bez łączności z Kościołem...”²⁷.

Ludzie mogą postrzegać Kościół jako instytucję i jest on nią bez wątpienia. Byłoby jednak uproszczeniem traktowanie go jedynie w takich kategoriach. Aby tak się nie działo, Kościół winien być nieustannie uzupełniany jego wymiarem nadprzyrodzonym. Jest on „pełen Trójcy Świętej”, stanowi więc obraz swego źródła, a tym samym powszechną komunie miłości²⁸. Wymiar Kościoła jako komunii, wspólnoty, współzjednoczenia ma charakter organiczny. Współzjednoczenie to trwa i zachowuje swój

²⁴ Por., Ghirlanda G., *Ecclesialità della vita consacrata, I. Consacrazione battesimale e ministeriale nella Chiesa*, w: ViCons 12 (1978) s. 283.

²⁵ Por., Fuertes I. B., *Professio religiosa complementum baptismi*, W: *Commentarium pro religiosis et missionariis*, 43 (1964) 301—306; Ghirlanda G., *Ecclesialità della vita consacrata, II. La consacrazione per la professione dei consigli evangelici*, w: ViCons 8—9 (1976) s. 410.

²⁶ *Wskazania* ..., n. 22.

²⁷ *Wskazania* ..., n. 23.

²⁸ Por., tamże, n. 23. Niezwykle trafnie analizuje rzeczywistość Kościoła jako wspólnoty „communio” M. Żurowski w pracy, *Współuczestnictwo kościelne „Ius ad Communionem”*, Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy, Kraków 1979, ss. 13 nn.

kształt dzięki Chrystusowi, a jego konkretyzacja dokonała się także dzięki upoważnieniu apostołów przez Chrystusa do przekazania, aby mandat otrzymany przekazali swym następcom. Tak więc źródłem współzjednoczenia kościelnego jest sam Chrystus, apostołowie oraz ich następcy pod przewodnictwem następcy św. Piotra.

Z obrazu Kościoła jako współzjednoczenia wynika postulat nadania formacji zakonnej roli kształtującej do uczestnictwa w komunii kościelnej. Komunia ta polega na połączeniu kościołów partykularnych, różnorodnych instytutów życia konsekrowanego oraz wspólnoty, z pozostawieniem im jednak także autonomii gwarantującej zachowanie własnej tożsamości. Nigdy jednakże nie powinno zabraknąć elementu uniwersalnego, to jest uwzględniającego charakter i cel całego Kościoła.

Wspólnota kościelna składa się ze wspólnot mniejszych i fakt ten trzeba również brać pod uwagę. Kandydatów do życia zakonnego należy więc kształtować w taki sposób, aby potrafili należycie wchłonąć istotne elementy swojej wspólnoty, instytutu czy zakonu. Trzeba jednak zwracać również baczną uwagę na to, że powinni oni zostać ukształtowani do życia i pełnego uczestnictwa we współzjednoczeniu powszechnym.

W odniesieniu do tego zagadnienia instrukcja daje bardzo wyraźne wskazania. Akcentuje, że w zakonnicach i zakonnikach należy rozwijać umiejętność „odczuwania” nie tylko „z Kościołem”, ale i „w Kościele”. Wyjaśniając termin „odczuwanie Kościoła”, *Wskazania* zwracają uwagę na budowanie świadomości przynależności do ludu pielgrzymującego, którego korzenie tkwią w komunii trynitarnej, w historii ludu, który opiera się na fundamencie apostołów oraz czerpiącego z posługi pasterskiej ich następców, co zakłada w sobie uznanie pełnej zwierzchności następcy św. Piotra nad całym Kościołem. Do ludu tego dociera Słowo Boże poprzez Pismo św., Tradycję oraz Magisterium. Lud pielgrzymujący współdziała z innymi, będąc niejako zanurzony we współczesnym świecie, nie chce się jednak z nim utożsamiać, lecz pragnie, szanując innych zachować swą tożsamość oraz poprzez swe apostołstwo przekazać światu to, czym sam żyje²⁹.

Formacja do życia w Kościele powinna także zaowocować poczuciem kościelnej wspólnoty oraz postugą sprawowaną dla niej. Winna ona zatem prowadzić do budowania świadomości, że zakonnicy mają być w Kościele „ekspertami w dziedzinie komunii”³⁰ oraz w działaniu apostołskim.

Z dotychczasowych rozważań można wyciągnąć dla formacji konkretne, praktyczne wnioski. Przede wszystkim należy podkreślić pierwszorzędne znaczenie Kościoła jako jej uczestnika, przy czym rola Kościoła ma w tym przypadku charakter podwójny: jest on autorem formacji, a zarazem jej środowiskiem. Autorstwo realizuje się poprzez pozytywne uczestnictwo, przez prawdę której strzeże i przekazuje za pomocą swoich instytucji i samej wspólnoty kościelnej. Kościół jest też środowiskiem

²⁹ Por., *Wskazania ...*, n. 24.

³⁰ *Wskazania ...*, n. 25.

formacyjnym, gdyż właśnie w nim cały ten proces się dokonuje i tylko wówczas ma sens.

Kościół będący współzjednoczeniem, czyli specjalnego rodzaju wspólnotą, realizuje się jako wspólnota wspólnot. Takie ujęcie prowadzi z kolei do odkrycia niezwykle istotnej roli wspólnoty w jej wymiarze najbliższym dla osoby formowanej — to jest bycia wspólnotą braterską w łonie poszczególnych instytutów życia konsekrowanego przez profesję rad ewangelicznych.

d) Wspólnota jako uczestnik, środowisko i narzędzie formacji

Instrukcja przypomina wprost: „W łonie Kościoła i w zjednoczeniu z Dziewicą Maryją wspólnota życia odgrywa pierwszorzędną rolę w formacji i to na każdym jej etapie”³¹. Nacisk, z jakim stwierdzenie to zostaje zaakcentowane, jest zrozumiały, bowiem od jakości wspólnoty zależy skuteczność formacji, ponieważ właśnie wspólnota, niezależnie od jej nazwy i pozycji prawnej w strukturze samego instytutu, stanowi jego podstawową komórkę. Można tu mówić o pewnej analogii do znanego stwierdzenia, że rodzina jest podstawową komórką Kościoła. W przypadku życia konsekrowanego wspólnota winna być taką właśnie żywą komórką, poprzez którą powinien się wyrażać charyzmat instytutu, życie modlitwy, obserwacja, a także promocja ludzka, duchowa i kulturalna. Wspólnota stanowi też miejsce dla wspólnego życia liturgią. Można więc powiedzieć, że wspólnota ma decydujące znaczenie dla jakości życia zakonnego w klasztorach, domach, a nawet całych instytutach.

Wspólnota zakonna, braterska czy siostrzana nie jest budowana wyłącznie za pomocą ludzkich więzów uczuciowych, dzięki sympatii, podobieństwu zainteresowań bądź interesów. Podobnie jak w przypadku współzjednoczenia kościelnego, tak i we wspólnocie braterskiej czynnikiem fundamentalnym powinien być sam Chrystus. Cel wspólnoty ma być równoznaczny z celem Kościoła, odczytanym i realizowanym według własnego charyzmatu oraz wymogów miejsca i czasu. Niezależnie jednak od tych uwarunkowań czynnikiem nadrzędnym powinien być dla wspólnoty zawsze cel ewangeliczny.

Tę właśnie zasadniczą opcję wyraża instrukcja, gdy stwierdza: „Wspólnota powstaje nie dlatego, że jej członkowie czują się szczęśliwi razem dzięki podobnym poglądom, charakterom i dążeniom, lecz dlatego, że Chrystus zgromadził ich i utrzymuje w jedności dzięki wspólnej konsekracji i dla wspólnej misji w Kościele”³².

Ponieważ we wspólnocie odnajdujemy prawie wszystkie ważniejsze elementy życia zakonnego, stąd też jest ona nie tylko uczestnikiem formacji, ale także jej narzędziem i środowiskiem. Warto tu zaakcentować zwłaszcza analogię, jaka istnieje między Kościołem a wspólnotą. W takiej

³¹ *Wskazania ...*, n. 26.

³² *Wskazania ...*, n. 26.

też mierze, w jakiej wspólnota odzwierciedla obraz Kościoła, jego świętość, misję, apostołstwo, życie modlitwy, posłuszeństwo, w takiej mierze jest ona elementem formacyjnym. W przeciwnym razie musiałyby się ona stać elementem destabilizacji i zniszczenia.

Nie wchodząc w szczegóły obrazu wspólnoty, tak dokładnie określonego przez wszelkie konstytucje oraz inne źródła prawa własnego instytutów, należy stwierdzić, że to właśnie wspólnota stanowi najbliższy kontekst formacji, od którego zależy w decydującej mierze powodzenie procesu kształtowania osoby w duchu i charyzmacie konkretnego instytutu. Z tych też względów trzeba uznać, że wspólnota jest także współautorem formacji zakonnej.

e) *Podmiot formacji*

Instrukcja o formacji do życia zakonnego zawiera przede wszystkim przesłanki dla formacji i zasady ogólne. Nie oznacza to jednak, że nie liczy się ona z konkretnym zakonnikiem czy zakonnicą, czyli z podmiotami formacji. Jednostka jest traktowana we *Wskazaniach* jako osoba, wszystkie więc wysiłki i wskazania ogólne, adresowane niejako do grup, powinny być przez odpowiedzialnych za formację interpretowane w taki sposób, aby się odnosiły także do poszczególnych osób. Każdą z nich należy traktować indywidualnie oraz wspomagać w sposób dla niej najodpowiedniejszy. Jest to wielkie zadanie dla wychowawców i wszystkich, którzy w formacji uczestniczą. Bo chociaż najwięcej zależy od dobrej woli i zaangażowania samej osoby formowanej, będącej aktywnym uczestnikiem omawianego procesu, to jednak jest też prawdą, że ważna jest również indywidualna pomoc udzielana osobie formowanej³³.

f) *Wychowawcy*

Ponieważ formacja jest procesem kształtowania jednostki, nie można sobie wyobrazić pozytywnego owocu owego procesu bez zatroszczenia się o odpowiednich wychowawców, którzy są w znacznym stopniu jej autorami. Dlatego też instrukcja przypomina o tym, aby wychowawcami byli ludzie odpowiedni, właściwie przygotowani, odznaczający się odpowiednim wyposażeniem naturalnym (zdolnościami) oraz nabytym (wiedzą i doświadczeniem). Dobór tych ludzi powinien być niezwykle staranny i roztropny, gdyż od ich jakości oraz pracy zależy najczęściej pozytywny wynik formacji.

Zakończenie

Przedstawiona tutaj w sposób skrótowy problematyka dotycząca autorów formacji pozwala jednak skonstruować następujący obraz: Formacja — zgodnie z jej ujęciem w omawianej instrukcji, stanowiącym

³³ Por., *Wskazania* ..., n. 29.

wykładnię interpretacyjną do norm prawnych regulujących tę materię — znajduje definicję wprawdzie niemal lapidarną, lecz jednocześnie głęboką. Odnosi się to także do prezentacji autorów formacji. Już samo ich wyliczenie z zachowaniem pewnej hierarchii zwraca uwagę na rolę i miejsce autorów w dziele formacji, gdyż w przyjętej perspektywie zostały w sposób właściwy wyważone elementy nadprzyrodzone oraz ludzkie. Duch Boży, Maryja, Kościół, Wspólnota, Osoba formowana, Wychowawcy — to autorzy albo przynajmniej współautorzy, uczestnicy omawianego procesu. Takie ujęcie problematyki w instrukcji zwraca uwagę na odpowiednią hierarchię, oddziaływanie oraz sposób zmierzania do celu, bowiem każdy z uczestników formacji przyczynia się do osiągnięcia owego celu na swój sposób. Należałoby więc możliwości stąd płynące w pełni spożytkować, co przyniosłoby korzyści zarówno dla samego dzieła — czyli formacji — jak i dla całości życia konsekrowanego.

**Gli autori e l'ambiente della formazione religiosa,
in particolare il ruolo della Chiesa e della comunità.**

L'autore di questo articolo prende in considerazione le *Direttive sulla formazione negli Istituti Religiosi* occupandosi specialmente degli aspetti comuni a tutte le tappe della formazione alla vita religiosa. Il punto centrale del suo lavoro è costituito dal ruolo delle persone e dell'ambiente che contribuiscono alla formazione. E così ci parla del ruolo dello spirito di Dio, della Vergine Maria, della Chiesa, della comunità, dello stesso religioso responsabile della propria formazione e degli educatori o formatori responsabili. Nello svolgimento del tema proposto l'autore accentua in modo particolare il ruolo della Chiesa e della comunità.